

ВІДГУК

офіційного опонента Діденка Олександра Васильовича
на дисертаційну роботу **Козубова Ігоря Миколайовича**
«Теоретичні і методичні основи розвитку методологічної культури
ад'юнктів»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми дисертації обумовлена низкою чинників.

По-перше, необхідністю своєчасного врахування та прогнозування стану озброєнь в Збройних силах України, а також гострою потребою у наукових та науково-педагогічних кадрах вищої кваліфікації, професійну підготовку яких здійснює соціальний інститут аспірантури (ад'юнктури).

По-друге, науковці констатують збереження негативної тенденції до руйнування системи освіти і науки в Україні через їх недостатнє фінансування, втрату науково-виробничої бази України, виникнення колізій у системі законодавства. Ці явища є результатом необґрунтованих, з наукової точки зору, рішень щодо вибору вектору реформування вищої освіти та науки України.

По-третє, необхідність набуття випускниками ад'юнктури методологічної культури зумовлена новими викликами часу, які в умовах інтенсивного розвитку європейського життєвого простору вимагають наявності ознак активних суб'єктів як освітньої, так і практичної діяльності у вищих військових навчальних закладах, спроможних на високому професійному рівні здійснювати викладацьку, науково-методичну та інноваційну діяльність.

По-четверте, наявністю тенденції до збільшення розриву культури між старшим поколінням дослідників, достатньо мотивованим і налаштованим на подальшу роботу у військовій системі наукової і науково-технічної діяльності, та новим поколінням, яке має іншу природу мотивації і схильне до відтоку з цієї системи. За даними Державної служби статистики України кількість випускників ВВНЗ, які виявляють бажання стати суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності в Україні, становить близько 1 % від загальної чисельності.

По-п'яте, нині бракує дисертаційних досліджень з питань поліпшення якості професійної підготовки наукових та науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації для системи військової освіти, зокрема підготовки ад'юнктів, формування в них методологічної культури та готовності до професійної мобільності. Незважаючи на те, що у теорії та методиці вищої професійної освіти цій проблемі приділяють увагу вітчизняні і зарубіжні вчені, а їхні дослідження мають безперечну наукову цінність, проте вони не вирішують важливої наукової проблеми – удосконаленні педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів та експериментальній перевірці її ефективності.

Посилює актуальність теми і низка суперечностей, що їх виявив автор дисертації під час дослідження проблеми.

З огляду на це актуальність теми дисертаційної роботи Козубцова Ігоря Миколайовича «Теоретичні і методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів», поданої на рецензування, сумнівів не викликає.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтування наукових положень дисертаційного дослідження є переконливими. Дослідження характеризує тривалий період його проведення – з 2009 по 2018 роки. Дослідним майданчиком були Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації, Науковий центр зв'язку та інформатизації, Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації НТУУ «КПІ», Київський національний університет будівництва і архітектури Міністерства освіти і науки України; Національний університет оборони України, Державний економіко-технологічний університет транспорту, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. На різних етапах експериментально-пошукової роботи брали участь 90 учасників, із них: 30 – ад'юнктів, 24 – аспіранти, 10 – здобувачів освіти третього освітньо-наукового рівня, 8 – докторантів, 18 фахівців-експертів із установ і закладів освіти, на базі яких проводилося дослідження.

Наукова цінність дисертаційного дослідження Козубцова І. М. зумовлена перш за все тим, що автором обґрунтовано концепцію розвитку методологічної культури ад'юнктів, в основу якої покладено положення про цілісність

педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів. І. М. Козубцовим також обґрунтовано педагогічну систему розвитку методологічної культури ад'юнктів та представлено її модель, яка містить визначені автором структурно-логічні компоненти.

Значимість роботи посилює і те, що її виконано відповідно до плану наукової і науково-технічної діяльності Військового інституту телекомунікацій та інформатизації на 2011–2020 рр., відповідно до якого на Замовлення Директора Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України виконані науково-дослідні роботи: «Управління якістю підготовки військових фахівців з вищою освітою для Збройних сил України» (шифр «Якість-2011»); «Тенденції та перспективи інноваційного розвитку системи військової освіти» (шифр «Перспектива-ВО»); «Історія військової освіти в Україні (1991-2012 рр.)» (шифр «Історія»); «Обґрунтування перспективної системи підготовки та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників для Збройних сил України» (шифр «Підготовка-В»).

Відповідно до теми дисертації І. М. Козубцов чітко сформулював науковий апарат дослідження, застосував адекватні завданням методи наукового пошуку, що дало можливість успішно досягти поставленої мети, яка полягає у розробці й обґрунтуванні педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів та експериментальній перевірці її ефективності.

Логіка викладу теоретичного та експериментально-дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті, гіпотезі та дозволяє належним чином висвітлити перебіг виконання завдань дослідно-експериментальної роботи.

Забезпеченню змістовності та наукової глибини викладених у дисертації положень сприяв ґрунтовний теоретичний аналіз наукових джерел, узагальнення наукових підходів і принципів розвитку методологічної культури ад'юнктів, моделювання педагогічної системи «наукова школа» в контексті науково-педагогічної діяльності в ад'юнктурі, а також узагальнення зарубіжного досвіду інтеграції військової та цивільної освіти в контексті Болонського процесу та

євроінтеграційних принципів реформування сучасної освітньої концепції професійної підготовки. Це дає підстави стверджувати про високий рівень дослідницької компетентності здобувача, належне володіння ним теоретичними та емпіричними методами дослідження, вміння логічно, послідовно й аргументовано викладати науковий матеріал.

Основні положення та висновки дисертації мають продуманий, логічний характер, що стало можливим завдяки вмінню автора дослідження аналізувати та узагальнювати науковий матеріал, структуровано і несуперечливо викладати його.

3. Достовірність і наукова новизна одержаних результатів.

Дисертант одержав такі найбільш значущі наукові результати:

вперше: розроблено й обґрунтовано концепцію розвитку методологічної культури ад'юнктів, в основу якої покладено положення про цілісність педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів (концепції та теорії: навчання ад'юнктів основам військово-професійної методології; розвиток через навчальну науково-дослідну діяльність ад'юнктів наукової школи; виховання через суб'єкт-суб'єктну взаємодію в системі науково-методичного супроводу ад'юнктів; цифровізація й адаптивне управління освітнім процесом ад'юнктури та наукової школи). Вона вміщує блоки: генеральної ідеї, гіпотези, соціальних потреб, наукових фактів, категорій (освітнього процесу), аксіом (динамічного навчання), постулатів, принципів (теорії систем, цілісного педагогічного процесу, формування змісту освіти, процесу навчання, розвивального навчання, виховання, проєктування педагогічних технологій, програмованого навчання), поняття (методології, культури, методологічної культури ад'юнктів), положення, закони (педагогіки, навчання), закономірності (педагогічного процесу), умови (психолого-педагогічні, національні традиції, соціально-професійного впливу, впливу кіберпростору, нормативних, вибору педагогічних технологій, технологічних, акмеологічних, організаційних, методичних), судження, програми розвитку; неперервний професійний розвиток особистості ад'юнкта, набуття особистого досвіду в результаті виконання

кваліфікаційної організації наукової та науково-технічної діяльності у період професійної підготовки в ад'юнктурі та нерозривній єдності з науковою школою; поєднання різних методологічних підходів і принципів розвитку методологічної культури; науково обґрунтований добір змісту, форм, методів і технологій професійно-педагогічного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку в процесі методичної роботи, під час навчання в науковій школі розвитку методологічної культури, а також у процесі самоосвітньої діяльності;

обґрунтовано педагогічну систему розвитку методологічної культури ад'юнктів та представлено її модель, яка містить структурно-логічні компоненти: соціально-предметний, мотиваційний (потреби, мотиви, орієнтації), цільовий (мета, завдання), змістовий (освітньо-наукова підготовка, факультативна програма наукової школи), цілевиконавчий (форми, методи, засоби та технології навчання), діяльнісний (рефлексія, діагностування, корекція);

розроблено модель науково-методичного супроводу ад'юнктів, яка презентує алгоритм реагування наукового керівника на результати педагогічного процесу (освітнього, розвивального, виховного) через навчальну науково-дослідну діяльність ад'юнктів, технології, форми і методи організації освітнього процесу);

визначено організаційно-педагогічні умови розвитку методологічної культури ад'юнктів (формування позитивної мотивації до військово-професійного та методологічного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку; навчання в науковій школі з розвитку методологічної культури; розвиток суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі науково-методичного супроводу ад'юнктів; стажування у ВНЗ на посаді наукового керівника);

удосконалено критерії розвиненості методологічної культури ад'юнктів: ціннісно-мотиваційний: (ціннісний, мотиваційний, етичний, орієнтаційний); когнітивний: (методологічний, дослідницький, психологічний, рефлексивний, комунікативний, педагогічний, дидактичний, методичний, етичний, моніторингово-діагностичний); операційно-діяльнісний: (аналітичний,

прогностичний, проєктний, організаційно-управлінський, технологічний, методичний, методологічний, інтелектуальний, комунікативний, рефлексивний, орієнтаційний, дослідницький); суб'єктно-рефлексивний; професійно-важливих якостей; показники критеріїв та рівні розвитку (базовий, достатній, високий);

уточнено та конкретизовано зміст поняття «методологічна культура ад'юнктів», його об'єктивного (нормативно-правового, неформального (мораль, традиції), методології (загальна, таємна), наукова мова, знакова складова) та суб'єктного компонентів (суб'єкт («ад'юнкт»)).

Досліджено сутність і виявлено специфіку етапів розвитку методологічної культури (класичні: початковий, наукового та професійного становлення молодого дослідника, усвідомленого наукового пошуку, наукової зрілості; культурологічні: пасивний та активний дилетант, пасивний та активний ерудит).

Подальшого розвитку набули положення про неперервний процес розвитку методологічної культури ад'юнктів, особливості військово-професійної діяльності ад'юнктів, методика дослідження методологічної культури дослідників.

Крім цього, науковий інтерес представляють й інші аспекти дисертаційного дослідження, а саме:

визначено структуру педагогічного процесу наукової школи та його компоненти;

представлено методику проєктування варіативної складової освітньо-наукової характеристики ад'юнктів наукової школи та засобів діагностування якості освіти та їхньої підготовки.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання. Дисертаційна робота І. М. Козубцова має вагоме практичне значення, яке полягає в тому, що в освітній процес ад'юнктури впроваджено комплексні методики: розвитку методологічної культури ад'юнктів з використанням традиційних й інноваційних форм та методів навчання; організації наукової школи з проєктування індивідуальної адаптивної траєкторії навчання та розвитку методологічної культури ад'юнктів, що включає часткові

методики проектування: варіативної складової освітньо-наукової характеристики (з урахуванням індивідуального світогляду, професійно-важливих якостей, схильності ад'юнктів до науково-пошукової діяльності), факультативної освітньо-наукової програми розвитку методологічної культури (написання дисертації), систему засобів діагностування якості освіти наукової школи (моніторинг та діагностування розвиненості методологічної культури ад'юнктів у контексті загальної процедури атестації).

За результатами дослідження розроблено науково-методичний комплекс, який охоплює 3 монографії («Теорія і практика розвитку інноваційних здібностей у науково-педагогічних працівників»; «Теорія і методика професійного розвитку науково-педагогічних працівників: в аспекті методологічної культури»; «Теорія і практика підготовки та підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників поза магістратурою й аспірантурою»), 4 методичні розробки («Підготовка аспірантів: методичні рекомендації щодо самостійної підготовки аспірантів за спеціальністю 05.13.05 – «Комп'ютерні системи та компоненти»; «Організація наукової роботи молодого вченого»; методичні рекомендації для наукових керівників щодо впровадження мотиваційних ідей, а також із організації наукової роботи дослідника); інструментарій для комплексного діагностування рівня розвиненості методологічної культури ад'юнктів.

Матеріали дослідження, його висновки та положення мають міждисциплінарний характер і можуть застосовуватись у процесі підготовки аспірантів, написання підручників і навчальних посібників; проведення науково-методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів у системі підготовки ад'юнктів.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях.

Основний зміст та результати дисертаційної роботи опубліковано у 92 публікаціях, зокрема: 3 монографіях (у співавторстві); 2 навчально-методичних посібниках; 45 статтях у наукових фахових видань України (з них 41 одноосібні); 11 статтях в наукових періодичних виданнях інших держав (з них 6 одноосібні);

9 статтях, що додатково відображають результати дослідження (з них 6 одноосібні); 22 тезах доповідей наукових конференцій. Отже, дисертант виконав вимоги Міністерства освіти і науки України щодо опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо докторських дисертацій.

Структура дисертаційного дослідження І. М. Козубцова зумовлена метою і завданнями, логіка виконання яких визначає зміст дисертації.

У першому розділі дисертації здійснено аналіз досліджуваної проблеми в науковій літературі та педагогічній практиці; уточнено суть і структуру поняття «методологічна культура ад'юнктів»; визначено критерії та показники розвиненості методологічної культури ад'юнктів.

У другому розділі на теоретичному та методичному рівні обґрунтовано авторську концепцію розвитку методологічної культури ад'юнктів, в основу якої покладено положення про: цілісність педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів в науковій школі, розвиток через навчальну науково-дослідну діяльність ад'юнктів, виховання через суб'єкт-суб'єктну взаємодію в системі науково-методичного супроводу, цифровізації й адаптивного управління освітнім процесом ад'юнктури та наукової школи.

У третьому розділі автором обґрунтовано методичні основи системи розвитку методологічної культури ад'юнктів та спроектовано модель науково-методичного супроводу ад'юнктів, яка стала ядром педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів, забезпечивши індивідуальну адаптивну траєкторію підготовки ад'юнктів завдяки варіативним складовим освітньо-наукової характеристики та факультативної освітньо-наукової програми наукової школи. Визначено організаційно-педагогічні умови та відібрані сучасні форми, методи, засоби навчання, педагогічні технології у складі комплексної методики розвитку методологічної культури ад'юнктів у контексті професійної підготовки для ефективного упровадження педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів.

У четвертому розділі І. М. Козубцовим подано опис експериментальної частини дослідження та результати оцінки ефективності запропонованих рішень. Дослідно-експериментальне оцінювання ґрунтується на практичному концепті, який передбачає експериментальну перевірку педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів.

Підсумки дисертаційного дослідження відображено у загальних висновках, які корелюють з висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети й завдань дослідження та є достовірними.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Високо оцінюючи результати дослідження І. М. Козубцова доцільно висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації та вимагають окремих уточнень і пояснень.

1. У вступній частині дисертації та на сторінці 52–53 автор подає суперечності, які, на думку автора, лягли в основу науково-теоретичної проблеми – необхідності підвищення якості підготовки ад'юнктів та їх готовності до професійної організації наукової та науково-технічної діяльності. Водночас потребує пояснення, яким чином автор визначив ці суперечності, а також чи вдалося йому їх розв'язати під час дослідно-експериментальної роботи?

2. Розділ 1 дисертації дещо переобтяжений наведенням значного обсягу інформації загальновідомого характеру, що достатньою мірою представлена у науковій літературі. Йдеться про поняття «культура» та «методологія». Автор здебільшого узагальнює результати публікацій вітчизняних і російських дослідників, при цьому залишає поза увагою дослідження, представлені у виданнях визнаних наукометричних баз даних. Апелювання до таких джерел посилює аргументацію дисертанта та його логіку щодо визначення ключових понять дослідження.

3. У другому розділі «Концептуальні засади розвитку методологічної культури ад'юнктів» на теоретичному та методичному рівні обґрунтовано авторську концепцію розвитку методологічної культури ад'юнктів, в основу якої покладено низку теоретичних положень. Вважаємо, що авторські умовиводи,

представлені у концепції, були би більш переконливими, як би автор показав зв'язок розробленої авторської ідеї з результатами аналізу стану практики підготовки ад'юнктів, що передував розробленню концепції. Тобто питання полягає в наступному: чи враховував автор наявні проблеми і недоліки, притаманні традиційній системі ад'юнктської підготовки для розробки авторської ідеї, покликаної удосконалити якість розвитку методологічної культури ад'юнктів?

4. Одним із важливих аспектів дисертаційної роботи докторського рівня є дослідження та узагальнення інноваційного зарубіжного досвіду вирішення подібної проблеми. Доводиться констатувати, що у дисертації автор досить обмежено представляє такий досвід.

5. Як побажання можна висловити рекомендацію щодо доцільності представлення автором на сторінках дисертації прикладів педагогічного ефекту проведеного дослідження з протоколу формувального етапу експерименту, а також прикладів позитивного застосування авторських пропозицій в освітній діяльності вищих військових навчальних закладів у контексті розвитку методологічної культури ад'юнктів. Крім того, дисертаційне дослідження лише б виграло, якби автор навів приклади наслідків низького рівня методологічної культури ад'юнктів.

6. Оцінювання результативності педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів автор здійснює за допомогою засобів діагностування якості, зокрема анкет, тестів, опитувальних листів тощо. Проте потребує пояснення, наскільки ці засоби діагностики є валідними, чи є підтвердження їх надійності під час використання у інших дослідженнях?

7. Доводиться констатувати, що текст дисертації та автореферату містить деякі філологічні огріхи, зокрема трапляються мовностилістичні помилки, повтори, неточності у використанні розділових знаків. Інколи текст переобтяжений ускладненими конструкціями, які заважають належним чином сприймати думку.

8. Дослідження І. М. Козубцова виконано в межах тематики, передбаченої планом наукової і науково-технічної діяльності Військового інституту телекомунікацій та інформатизації на 2011–2020 рр., відповідно до якого на замовлення Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України виконані науково-дослідні роботи. Проте автору дисертації варто було зазначити, якою є його роль у виконанні цих науково-дослідних робіт.

Утім зазначені зауваження, рекомендації і побажання не є критичними й мають дискусійний характер. Загалом вони не впливають на об'єктивно високу оцінку дисертаційної роботи Козубцова Ігоря Миколайовича «Теоретичні і методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів».

8. Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Козубцова Ігоря Миколайовича «Теоретичні і методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів» є самостійним завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми.

2. Усі положення дисертації науково обґрунтовані, мають характер наукової новизни, а достовірність і вірогідність висновків забезпечені застосуванням адекватних меті і завдань методів дослідження.

3. Поставлена автором мета, сформульовані завдання дослідження розв'язані ґрунтовно та доказово. Всі положення, що винесені на захист, теоретично обґрунтовані, їх зміст викладено в основних висновках до дисертації. Висновки і рекомендації у дисертації сформульовано виважено і переконливо.

4. Дисертаційне дослідження має практичне значення, що підтверджується впровадженням в освітній процес Київського національного університету будівництва і архітектури (довідка №1 від 28.12.2020), Державного економіко-технологічного університету транспорту України (акт №1 від 20.11.2014), Наманганського державного університету (Республіка Узбекистан) (акт №1 від 10.12.2020), Західно-Казахського аграрно-технічного університету ім. Жангир-хана (Республіка Казахстан) (акт №1 від 14.12.2020), Ташкентського державного технічного університету ім. Іслама Карімова (Республіка Узбекистан) (акт №1

від 15.12.2020); Ташкентського державного педагогічного університету ім. Нізамі (Республіка Узбекистан) (акт №1 від 22.12.2020).

5. Структура дисертації та зміст відповідають чинним вимогам до докторських дисертацій. Назва роботи відповідає її меті, змісту теоретичної частини та експериментального дослідження. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертаційної роботи.

Отже, дисертація Козубцова Ігоря Миколайовича «Теоретичні і методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів» є завершеною науковою працею, що має теоретичне й практичне значення для теорії і методики професійної освіти і відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

головний науковий співробітник
науково-організаційного відділу Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

доктор педагогічних наук, професор  Олександр ДІДЕНКО

Підпис О. В. Діденка засвідчую:

начальник відділення контролю та документального забезпечення
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

підполковник

«» квітня 2021 р.

 Ірина ЖИЛКІНА